

„ЗАСТАВА“ излази десет пут у недељу, четврком и недељом.
 Цена је на годину 10 фор., на по године 5 фор., на четврт године 2 фор. 50 новч. а. вр. за Аустрију, а за Србију на годину 100 гроша, на по год. 50, а на четврт године 25 гроша.

ЗАСТАВА.

Огласи се рачунају по колицини врсти, које из гармонта заузимају, и за сваку врсту плаћа се за први пут 6, за сваки даљи пут 4 новч. Осим тога за жиг увек по 30 новч.
 Дописи се шаљу уредништву а предлата администрацији „ЗАСТАВА“ обоје у Пешти, Grünbaum - Gasse, Nr. 23.

БРОЈ 19.

У Пешти, у четвртак 14. априла 1866.

ГОДИНА I.

Пешта, 13. априла.
 У пређашњем смо листу већ обратили пажњу наших читалаца на врло озбиљне гласове, што из Италије долазе, докле се у Немачкој још са нотама бојак бије; сво сад су ти гласови још до опаснијих димензија дошли и сви се листови у томе слажу, да је сада ратна опасност већа него када, а ми уз то само још то додешмо, да није никад мања ни била, и да су тек само мирољубиви политичари за сваку се сламку, за најтањи кончић ватали, о који мишљаху да би могли своје наде у мир везати. Од куда је ратна опасност долазила и у чему је лежала? Ако је ко мислио, да само ова опасност у томе лежи, што је пруска влада неколико регимента шлеској и саксонској граници примакла, и што је још друге ванредне војне припреме чинила, тај је паравно лако могао веровати, да је цела ствар тиме решена, кад Пруска на аустријску ноту о разоружавању задовољавајући одговор даде, јер је тиме сва опасност одклоњена. Ко тако мисли, тај је паравно брзо утешен, јер га неколико тавних, двоумних дипломатских фраза могу умирити; али ко знаде да у самом стању ствари, у положењу узрок и клица ратне опасности лежи, тај се неће тако лако од какве Бизмаркове цоте умирити дати, него ће само онда веровати у постојано одклоњење опасности, кад у зрочишту опасности престану.

Данас у времену жељезница и телеграфа није баш тако тешко војску опремити онамо куда треба, дакле није пуно кретати је бог зна колико времена напред, зато је дакле то слабо јемство за мир, кад се још војска не креће. Међу Аустријом и Пруском још узрок сукоба одклоњен није и ми збоља по садашњем стању ствари не видимо како би се и дао одклонити осим — оружјем. Пруски војени листови кажу: „Нама треба Шлезвиг-Холстин, и ми се одаце нећемо опст уклањати.“ И то је заиста политична вера пруске влада, и од ње она неће одступити, бар за цело не, док јој је гроф Бизмарк на челу. Оће ли пак Аустрија, оће ли бунд пристати на то, да Пруска узме без даљег разговора Шлезвиг-Холстин? Неће. Сад је дакле Бизмарку само још затим стало било, да кад већ мора с Аустријом ратовати, да бар савез колико толико с врата скине, те је дошао са предлогом да се бунд мора преустројити, и то на таквом основу, од кога већина садашњих малих немачких дворова јако зазире, а то је парламенат народни и то са непосредним изборима. У томе ће се предмету дакле немачки дворови врло тешко сложити, а Бизмарк ни божне не да ни много времена за то, он иште да се парламенат што пре сазове, сложиле се владе у програму или не, па ако се збиља не сложе, ако заиста до заједничког програма не дође, као што је сав изглед, онда ће Бизмарк казати, да је од своје стране све учинио, што је могуће било, да се мир одржи, Пруска у таквоме непреустројеном бунду не може остати, она из њега иступа; и збиља париски „Пен“ у официозном чланку јавља, да ће Пруска, све ако за тренутак и разоружа, свакојако иступити из савеза и прат започети. Али Пруска неће ни за моменат да разоружа, то показује њезин одговор на последњу аустријску ноту, у којој Аустрија већ толико попустила, да изјављује, да ће она прва и један дан пре него Пруска започети да натраг повлачи учињене припреме; на ту тако попустљиву ноту одговори Бизмарк опет наово, да је пруско оружје изазвано само кретањем аустријске војске пруској граници; даље каже, да ће се оди чим се автентично докаже, да су натраг узете ванредне припреме аустријске, да ће онда Пруска и то само у тој мери, као и Аустрија, разоружати. То је одговор, који је колико горд према тону аустријске цоте толико и таван, те се само о њему може казати, да не одбија али никако да пристаје. Јер ко ће то Бизмарку автентично доказати, и ко ће му ту меру означити? Не може ли се од Бизмарка још и та лукавщина очекивати, да му је само главно, да Аустрија прва почне обезоружавати се, како ће се он онда лакше моћи разговарати?

Но да се обазремо много опаснијим и јаснијим вестима из Италије. Да се Италија оружа и да јој је сва војска за рат опремљена, то се већ одавно најпозитивније тврди.

У најновијем једном допису из Фиоренције каже

се: „Сви су ђенерали у великом послу, све се тврдиње, утврђена места, арсенали, и сва војска прегледа и испитује, војска једнако из Напоља долази, гарнизони се премештају, свуда је ратни покрет.“ Да што је најопасније, то је вест, да су велике масе војске из јужне Италије дошле већ горе на север у долину реке Падана (По), а то је онда сасвим у суседству аустријске Италије, те су то већ ратне демонстрације у највећој мери. Тако исто јавља лист „Ломбардија“ што излази у Милану, да су сва војена оделења у Ломбардији добила заповест, да буду сваки час готови, да се све регименте у Ломбардији крену и уједно им је заповеђено да чувају линију реке Минчија. Осим тога јавља се поуздано да од неког времена талијанска влада са Гарибалдом преговоре чини, е тим је такођер велика делатност акционе странке у свези, јер је та странка међу осталим наименовала комисију, којој је задатак, да знађе и утврди адресе свију бивших Гарибалдоваца, те да овима јави, да буду на први позив одма готови. Но најбоље нам сведочи каква је опасност са талијанске стране то, што већ официозни „Естер. Пт.“ признаје опасност и каже да се влада мора спремити за одбрану.

На кад узмемо то све, што се у Италији збива, онда по томе можемо судити и о томе, како Аустрија са Пруском стоји, јер да ће Италија такве ратне демонстрације и таква изазивања чинити, а да нема за њеђи каквога савезника, то се не може мислити. По нашању Италије се дакле види, колико ли је Пруска наклоњена миру, а да је међу Пруском и Италијом начињен сајувни уговор, то је сад већ извесно, ма да се та вест толико већ побјијала и објет понављала. Може се дакле казати, да по садашњем стању ствари рат већ на прагу стоји, и слабо ће се што са нотама међу Бечом и Берлином у атар миру изградити. Милански лист „Персеверанца“ казао је, да ће се Италија због Венеције ма и — с ђаволом свезати; дакле сад се по нашању Италије показује, да је тога ђавола наша.

ПРАВОСЛАВНА ЦРКВА У КРАЈИНИ.

(Продужење.)

Где је за пуније тридесет година лако муким богатила се римска црква србским народом, ту је морало тога народа богме замашан број бити. Да су само за тиле 30 година узимали десетак од толикога народа, морао је силни новац пасти у шаке римске цркве. Да ме овђе боље разумијете додајем: да су Србли од плаћања спахинског десетка привилегиално ослобођени били. И Владислав II. своим декретом 2 арт. 45 држао се тога. Но то је све бадава било код толке навале на народ и луковством и силом. Десетак је римска црква од Србаља побирала па побирала. Тако су они свој вјероизаконски фонд обогатили србским новцима. Тако су фондиране школе и штпендије од коих су Србли искључени. Видићете ви то мало ниже да није само у грађанској страни (паурији) толика неправда почињена на србском народу, већ је тако и у Крајини. Не би човјек још толико жално на шноплешника, да речем на Мађара за толику неправду, јер је то Мађару у крви и души; али да Хрвати још и у најновије вријеме искључују нас од обћинскога ужитка, то је жалостно појављење и по нас и по њи. — Пријера ради навести ћу само ово што ја знам: Овђе у слободном и краљевском граду Карловцу дозначно је цјео славни магистрат нашем свештенику из варошки средства према броју наше обћине саразмерну подпору мислим 150 фор. сваке године. Знати ваља да је тај закључак посебно 1862 год. обновљен. Али нетрајало то једва двије године, кад ал. сл. магистрат попишмане се, узе рјеч и плаћање натраг. А знате под каквом изликот под том: што Србли непуштају римокатолике да са њиновом црквом располажу! Ово не може никоме на жао учинити, јер је доиста тако. Имамо службена писма у своима рукама. Тако је са стварном па тако и са формалном црквеном равноправности без сумње свуда у Хрватској. Овђе бар у овом граду фактично се игнорую наше законите црквене светковине. Може се и то доказати са службеним актима. Кратко ћу само наговјестити најновији: Ове године (1866!) молисмо да се ради србско-на-

родног празника св. Саве, који паде на петак, седмични сајам пренесе на сљедећи дан, као што се то сваки пут чини кад долази римски светац. Али сл. магистрат одговори под. 14. велаче 1866 бр. 221 да се сајам седмични само „светка“ ради може одложити — еле св. Савва није светек!... По у погледу тога морамо овђе додати кобне оне ријечи: „изузима се војничка крајина!“ јер знам из искуства да се „раштеле“ на кордуну неотварају на наше законите празнике. Завршујем о провиканој равноправности са србском пословицом: „ако у гору — вуци; ако у поље — Турци!“ — Није ми памјера овђе описивати обширно цркву пацу, шта је она све препатила што учи своја чеда духовна: љубити ближњега, Бога бојати се, људи стидити се и цесара свога и његове власти поштовати, које су њезини мукотрпни свештеници и народ у најљубим часовима најсавјестније пазили и извршивали. Написаћу ја други пут посебни чланак о тима певољама особито о свештенству нашем, еда се многи и многи не кажем туђин — јер тога може само наша жива слога патјерати да се уима, а љубити нас он не може, — него да се Србли и православни Хришћанин освијести; пак да престане већ један пут пакост чинити бједном своме свештенству, „ахже вест мирџостоинџ не бѣ!“ — Највише пак морамо се жалити на некоје назови — наше јавне листове, који чине све оно јавно, што се у извјестним крајевима народа нашега лукаво и подмукло иза штита правде и назови-законитости пери подстрекавајући прсте гђекоје наше људе противу своје свештеника, те су тавнице наше обћине куће опет постале... Па нећу промучати ни оне све машинације, какове се унутребавају противу свештеника у обћини и цркви... Јади су то они, ради којих већ сам напред рећи морао, да смо се од своје славније дједова одродили!

Ево нас сад на домаку нашега постављенога гледишта.

Сјећајте се, да сам ја рекао на првом листу ове расправе, да је црква православна као многобројно и компактно тјело са средиштем својим у војничкој крајини такови чинитељ, који се не може забацити већ у ужој домовини пашој — троједној краљевини —, у источном питању пак отљуд не. Исповједам да ме је на то у први мах њезина бројна величина и земљописни положај њезин напутио. Но то би се могло и сањариом назвати по истој оној логици, по којој су цијели народи силом буром спирени са лица повјестнице, те их више нема на правди земаљској. Упућујем свакога у повјестницу жидовску, бар је она нама пред очима. — Признајем простодушно, да сам ја самог себе ради прибрао наведене доказе овђе. Па ослобађују се сад на те историчке доказе не стидим се, јавно рећи, да сам ја подпуно убјеђен: да црква православна збиља у крајини имаде и тјелесне и душевне снаге у себи! Тјело то пречастно израђено је кроз толике вјекове и тако ужасно, да му се свијет доиста дивити мора, ако оно само још дине. Слична су му времена апостолска. Григорије Назианзина, и већ тије првије вјекова. Уприличити гај пак можемо са челама, које затече пљусак на ливади, те их појединце обори у траву и крилица им залије. Блага зрака сунчана опет њи подиже и оне кошници својој дозује. — Сунце ће правде и наше словесне челице огријати! Не може то другачије бити уз просвјету, која је постала велесилом еуропском. Погинула је многа и многа наша челица под пљуском средовјечне грубости; али нас Бог причува да се правда вјечна обистини. Под правдољубивим жезлом великодушного нашега цесара и господара можемо ми ту наду тијем поузданије гонити, јер је и прејасни престол хабсбурски на правди основан. Видјели смо ми напред како је сјајна права подјемчила сјајна круна наша своме вјерном народу србскоме, те ће иста круна и стати за тијем да се праву нашем улије дух, и златноме писмењу даде достојни његов живот. Србски народ посебице и православна црква у обће извршује непрекидно задану своју ријеч вјерности и оданости. Оћемо да огледамо како то и даном данашњијем у ствари бива. Ево метеаматичне истине:

Видили смо на првоме листу ове расправе да крајина војничка на своме земљишном простору од 560⁰⁰⁰ миља броји 1,085.084 душе. На православну

цркву одпада од тога броја 582.658 душа: дакле једна половина од укупнога броја и још 40.116 душа по врху више.

Краина је као војнички завод саставни дио државне војске: дакле све је ту солдат. Види § 3. темељнога закона за краину. Морамо дакле од укупнога броја одбити Жидове са 404 душе, јер они не дају солдата. А тако можемо одбити од укупнога броја и становнике краишких варошица и градова са 48.650 душа; јер и они не дају по краишком обћем реду солдате, него само неки контингент незнатни.¹⁾ За толико долази више на села солдата. И то пада већим бројем на нашу цркву.

Краишка војска, која под пушком спремна чека само да удари њезин бубањ па да иде у бој, износи огруглим бројем 60.000 људи.

Свака осамнајеста душа (мужко или женско, старо или младо) мора солдат бити. Ако ли узмемо број самимије мушкараца са 549.102, онда је у мирно доба све свака девета глава солдат, а у доба ратно свака 6. до 7. глава то исто.

Споредимо ли овдје овај број са оним у осталим земљама наше цесаревине, то ћемо се увјерити да онамо у мирно доба од 145 глава служи 1, у рату од 64 главе 1.

Кад би и остале земље наше цесарев. по краишком разјеру солдате давале, имала би цијела држава од 36 милиона житеља војске, пуна 2.160.000, а она нема у ратно доба већ једва своје 550.000 људи. Према томе броју изван нужде велике давала би краина од своје 60.000 момака по правди и правници једва до 15.000 људи, у мирно доба пак само 10.856 момчади према броју државне војске од 380.000 јунака.

Дакле краина даје шест пута више солдата, него што би она морала дати по начелу једнакости пред законом свију државограђана.

„Ма то је, моје ми душе, очевистна неправда код наметања најтеже штитре у држави, јер се ту с крви плаћа“ — вели честити наш Утјешеновић.

Да станемо мало овђе па ћу рећи, да љепшега материјала од тога нема за декламације и саборске галерије. Па тако се често и понавља: „Краина крвава аљина!“ — али ћемо виђети чије су руке од те крви чисте... Ма бистроумни краишник богме мрзи на све што је збичувано, па он се смеје и тима дјетињасто упереним „лекцијама“. Узимљу неки људи овај предмет што по га зову „краишко питање“ врло незграпно кад оће да су „либерали“; а кад опет оће да су хиперлојали, онда им испада посо тако блутов и неслан, да већ прости разум увиђа то. Политично ренегатство ваљда је највећи плод, којег је Хрватска сабрала од осамстогодишњег тијеснога савеза са Мађарима. — Узимљу ти заговарачи краишкога народа с лијева и с десна ствар само с половице. Тијем су они, Боже прости, више изодили доброј и праведној ствари. Народ бар није ни уз оне нити ове, јер они таје појест овога народа управ од самога народа. А без појести и њене логике не може се ни овоме народу помоћи! Ово ми разуман пријатељ народа не може порећи. Није овђе мјесто да то на шире разавијам. Но видим кад учени мужеви пред судом правде и правде заговарају овај народ, њима је изходиле чиста историја овога народа, а мета им је срећа народа. Виђи напред Стојачковића. У такове само угледа се и овај народ. Таковима поклања овај народ своје поверење. Он богме знаде поклонити своје поверење, ако и јест још прост и неук. Добро види народ овај да се ти његови називи-заговараоци надимају некаквим либерализмом, а у самој је ствари цјепкање, сектирство, управ тактика средовјечне полемике и шурење овога народа, да задржи стару невољу, а промјени лоше за горе.

Ово сам напред рекао кад оћу да кажем да би ваљало држати се истине и правде. Без тога се никад неће рјешити питање краишко, бар неће сретно по тај народ! Ја сам свагда мирним духом проучавао судбу особито тога народа. Изрицао сам своје мњење сваки пут без свакога обзира. Шкодило је то мени особито само толико, што су ме различни четобаше узнемиривали, обезпокојавали. Искусио сам ја што је и тавница њима за вољу. — Поучили су они мене са свију страна шта ће то рећи persona ingratisima — немпо гост. — После 1848. године гонили ме немиле. После 1861. године ригаше они свој отровни јед не само на моју особу, него гонили и мога старца, моју браћу, и цијелу моју родбину. Одкидаше ми од мога крушица под сваком изливком. Што по реку: небо и пакао управ удружио се бијаше над мојом главом... Ја сам за то код племенитога народа мога налазио сву отраду у његовој љубави и припознању. То ме охрабрује да и овђе истину говорим у атар мога народа. Али сам о себи нерадо говорим, нијесам се никада ни потужио ни похвалио. Ово пак овђе за то сам кратко истом тако реко, јер то спада к цијелом овоме предмету. Објасњује оно и судбу мога народа и моје цркве. — Но кад сам већ код нашије и скромније а и рабастије па и укоченије поборника среће овога народа, морам напоменути познату анекдоту

оније двају грчкије говорника. Један од те двојице бијаше ласкатаљ, а други свагда је истину у брк свакоме казивао. Вели први овоме: „убиће те што истину казујем“. А овај одврати овоме: „и тебе ће убити док се досјете да их ти вараш... Још имам једну: „Цар Константин велики позове све частнике своје преда се, и Хришћане и поганике. Рече цар Хришћанима: који је моје вјере нека ступи на моју страну, иначе ћу хришћане одпустити. Одмах ступи велики број Хришћана на цареву страну, само да крува не губе. Вели цар најпосље тијем готованима: кад сте изневјерили вашег Бога овђе предамно, тако би ви и мене изневјерили. Он збиља одпусти те готоване.“ — Нека сад избира од тога тко шта воли, а ја ћу да огледам све награде, које ужива краишка војска од државе за толики силни терет, што га краина сама у држави подноси. Награде има, и она стоји овако: Досљедно ћемо ићи од већег к мањем, од монархије на краину. Редовне војске царевинске имаде 80 пјешачкије пуковнија. Оне броје у мирно доба 128.900 момака, и гроше на једну годину 20,823.000 фор. а 14 краишких пуковнија скупа са тителским баталијном имаду 60.000 војске, и гроше сви скупа на годину 2,464.000 фор. Дакле један „регулаш“ стоји државу на годину 161½ фор., напротив један краишник само 40½ фор.

Рецимо сад овако: Краишка војска износи преко контингента у мирно доба вала само 40.000 људи. Један солдат нека стоји 62 фор.: то према редовној војсци уштеди држава код краишке војске сваке године 3,960.000 фор., а да и не рачунамо станајину редовне војске; па и тај терет носе саме куће краишке.

Нетко је рачунао, да је до године 1848. стајала једна регулашка регимента на годину 500.000 фор. а једна краишка само 70.000 фор. Ово сам убиљезно да се види голема та разлика, да је држава много нована уштедила крај наше војке, особито кад знамо да краина стоји преко пуније стотину година под војничким суством.

Узмемо да на православну цркву према њезином броју одпада војске најмање 30.000 људи. Рекосмо горе да један регулаш на годину стоји 161½ фор., а краишник 40½ фор., али метнимо овђе више као горе 62 фор. Кад дакле код наше војске уштеди држава код свакога момка 100 фор., то уштеди она на годину 3.000.000 ф. На стотину година чини то 300.000.000 форинти.

По може тко рећи: уживали сте ви царску земљу, па вама не патри правити рачуне по новоме разјеру. Уживали смо ми земљу да како; али смо на њој и гинули. Осим тога нама је земља ова наша од Фердинанда II. са његовом повељом од 15. новембра 1627 на властиту својину и подпуну слободу дарована, те смо ми са горњим рачуном, а да ништа друго не спомињемо, на чисто правном темељу. С друге пак стране нама је са бруковском повељом од год. 1578. обречена плаћа за војничку службу, коју смо nota bene само у својој земљи обвезали се дати. И по томе стоји наш горњи рачун на реду; па би ми баш тај рачун морали од доба те повеље правити, дакле не на стотину година рачунати наш повчани губитак, већ на пуније 286 година; а још и на више, ако узмемо цесара Максимилиана и надвојводе Ернеста прву повељу нашу од год. 1524 — дакле на 342 године!

А могли би ми на темељу бруковске дипломе (Brucken-Libell) 1578. год. исто тако рачунати и захтјевати одштету за нашу војску, која је противу наши привилегијални права потезана из земље у све спољашње ратове цесаревине аустријске. Ти су ратови густ били, а наша војска многобројна. Ратови од год. 1848 и 1849 у Италији и Угарској сами су толике ране задали краини, да нам је остало 30.000 удовица и 50—60.000 нејаке сиротчади по свједочби г. Утјешеновића. Таквије ратова било је и више од почетка војничкога сустава, од године 1630, или бар да речем од 1742 године, како смо видели напред, гђе смо наше државне листине убиљезили!

По да се повратимо к нашем горњем рачуну, па допустимо да је наш уговор са круном и сабором бруковским давно био, као што год. 1578 свједочи, опет не може нитко казати да је наше право народно застарело, прекинуло се, особито кад наше дужности нијесу застареле, прекинуле се. Јесу затрпавана наша права без наше кривице, јер се никада неизневјерисмо нашој уговором државним преузетој дужности. Ма ми живимо у новом времену, гђе се правна непрекидност (Rechtscontinuität) припознаје и таквим народима, које смо ми толико пута морали круни нашој помоћи да их освоји. Тадашњи наши ратни непријатељи уживају опет сва своја права, а ми бројимо своје сироте и удовице!! — Него поврзимо то за тај час, па гледнимо у новију нашу повјест.

Краина је 1850. год. са темељним законом опет преустројена. Ту је краина добила изречно сву своју кућанску земљу у подпуну кућну властитост. Па ни од тога дана несије нама нитко казати да од „земље“ војничку службу дајемо. Ако од год. 1850. само рачунамо као горе, онда на ово 16 година мање има православна страна лијепу свотину од 187.500 фор. Још имам важан задатак да погледам на краишко

домаће господарство, ратарство. Како се слаже оно и наша солдатија? Одговор је ту кратак: „тежко земљи куда војска прође!“ Солдат наш изгуби ходајући по својој служби 245 дана преко године. На саму „муштру“ иде пуније 15 неђеља (Хостинек страна 49. до 51.); остало вријеме одлази на различне страже, припрему и друге службе. Прибројмо ли к томе празнике, неђеље, снјег, кишу и такове спачке у господарству познате, онда можемо слободно казати, да солдати не могу бити тежаци код своје кућа. А они и одвикну се од домаћега посла; јер сви радни народи свједоче, да се тежачки посао мора брижљиво изучити. Човјек је од природе лијен, па само је оно чему се привикао. Овђе подпуну доликује она србска пословица: „Нема од војака тежача, ни од бака предњака“ — Дакле и Србин знаде да се тежачки посао мора учити и главом и рукама! У осталом само се по себи знаде да су и куће разтрешене око своје солдата, ползајући ови сваки час за својом службом. Нетко га опрема, нетко срет, нетко га се нада па га изгледа; а нетко за њим храну носи или вози. Ово сам ја гледао очима својима, па би могао и више о томе причати, особито пак кад на војску полазе. Призор је то жалостан. Ту питко у кући по више најприличније дана и немисли да би што код куће привриједио. Прође вријеме домаћем послу у трчкаву које-куда по селу, да посуди шта нема; по сајмовије, да прода коју пишту и скупи нешто новаца, што ће дати солдату да понесе. Све је тужно и жалостно. Жив се оплакују. Тко незна што је жалост, нека у краину дође!

Оставимо и то све па да узмемо само солдате. Рески смо горе да краина преко свога контингента у мирно доба даје 40.000 војске више. Кад би овај сваки момак само 20 новчића заслуживао на дан, и кад би само 300 дана у години привриједио: то би на те људе дошло 2,400.000 фор. добитка за њиве куће. Добитак би то био лијеп, а овако је губитак. Срачунајмо горе изложени губитак од 3,960.000 фор. скупа са овим губитком, то скупа чини 6,960.000 фор. сваке године, што га трпи краина због своје прекомјерне солдатије.

Рекао сам да, ако имаде големе дужности војничке у краини, а оно има и награде. Али је овђе доказано да је та сва награда у својој вриједности пре слаба, и не одговара нимало законитој правди нити начелу равноправности у држави аустријској у обће, а у војсци посебце. Царевина је ту велику разлику најпосље увидила, те је гледала да се бар код војске оправда. Зато је у новије доба на прорачун аустријске војске дошла и краишка војска, и то краишка са 4.000.000 фор. Оволико даје царевина краини у помоћ да лакше издржава своју војску.

Морамо рећи да је краина подпуну на државну устројена. Ту нема једне струке што у држави организација спада, а да она није покренута. Књига Хостинекова на великом колу имаде пуније 882 стране богме доста ситно написане. Ту је краина предочена у модерном салуку аустријске царевине. Сви родови штитре, који су у царевини нашој пронађени и заведени обавишени и у краини. Све су те штитре у краини како која повишене, па неке и удвостручене према пређашњем порезу од год. 1807. Само је ратни прирез остао на шестини. Хостинек књ. I. бр. 290.

Још један пут нагласујем да ја немам никаква криве прикривене умисли кад сам узео у бројевима ова тима да говорим. Ја сам посудио све те званичне доказе само зато, кад оћу да речем, да црква православа све терете у краини већином трпи. Она сачињава како смо видјели надполовичну већину сви становника, дакле она и терете краишке надполовичном већином вуче.

(Свршиће се.)

У Пешти, априла. Са поуздане нам се стране потврђује вест, што је донео „Пешт. Лојд“, а то је, да ће се за Угарску за све врсте управе, осим ратних послова, наименовати одговорни државни секретари, који ће бити у своје ресору независни као и министри. За а једничке послове пак била би четири државна министра, и то за рат, државну финансију, спољашње послове и трговину; државни секретари неће од тих министра никакo зависити. „Ген. Коресп.“ побија до душе ту вест, али не побија баш са оном извесношћу, као обично, те зато се не може баш веровати томе званичном побијању. Само још што се одговорности тих државних министра тиче, како и коме ће одговорни бити, о томе се некако ништа не јавља, а то би баш ради били знати.

У прошлу недељу дадоше чланови угарске регниколарне депутације у почаст депутацији тројед. Њновим Велич., затим гр. Ант. Мајлат депутацији и народу троједне крајевине, а бискуп Штросмајер тако исто одздравни депутацији и народу мађарском (а не угарским народима?).

¹⁾ Дају 1% по Хостинеку стр. 367.

Саборска оедница доње куће од 9. априла о одбору за народности.

I.

У прешлом броју јавили смо у кратко течај горње седнице, и обећали смо обширнији извештај у овом броју.

Ова је седница по народности врло знаменита. Она се може узети за други акт драме, која ће се на овом сабору у питању о народностима представити. Први је акт био, кад се приликом ове адресе о политичном наименовању народа у Угарској, и о том говорило, да се народности као таке у Угарској спомену. Ту је Деак у првом обзир упутио питање на оно време, кад се буде о самој ствари у питању о народностима говорило, а у другом обзир изпело се како се могло. Други је акт наступио, кад се о том радило, да се одбор састави, који ће о народностима сабору предлог поднети. Кад се помисли како су одборски предлози за саборска решења меродавни, и обично пресудни, онда ће се лако разумети, колико је, и зашто је заступницима поједини народности толико до тога стало било, да овај одбор тако састављен буде, да у њему поједине народности не само квантитативно, т. ј. по броју, него и квалитативно, т. ј. чрез таке сучланове своје у одбору заступљени буду, који су се досад са тим питањем највише бавили, којима је дакле оно најпознатија, и који би га по том у одбору што боље заступати могли.

Ми ћемо у том погледу да опишемо најпре течај ствари до седнице, па онда расправу у седници.

Знало се, да ће ствар одма после ускршњи феерија на дневни ред доћи. Глекоји су чланови и србски и романски мислили, да нетреба случају оставити, како ће одбор за народности састављен бити; већ и због тога не, што Мађари и при досадашњим изборима нису се на народности обзирали, него су у одбор за обща дела неке по својој вољи и по удворавању узели, а у друге одборе нису никог узели.

Пре него што су позвали сви посланици, држаше неколицина Србаља и Романа о тој ствари конференцију, да не би у првим седницама чим год изненађени били. У тој конференцији у којој су од Србаља били: Чарнојевић, Стратимировић, Ал. Николић, Милетић, од Романа А. Мочоњи, Бабеш, Ходошију и Роман примљен је предлог Милетића, да 1. у одбору за народности сваки народ у Угарској, наиме мађарски, словачки, романски, србски и русински равнбројно заступљен буде; 2. да заступници поједини народности сами из своје средине изберу, и сабору означе она лица која за чланове одбора желе. Речено је, да Милетић овај предлог стави на стол куће само у том случају, ако би ствар пре на ред дошла, него што би се Срби и Романи у својим конференцијама, кад сви чланови стигну, о том коначно договорити могли.

Почем је времена било, Срби држаше конференцију, у којој Милетић са својим предлогом усамљен остане (Стратимировић и Манојловић не бијаху у конференцији). Противу предлога наведено је, да је противу пословнога реда, који тајно гласање прописује, да ограничава слободу избора, да ће отворити поље расправи о начелима, по којима би се питање народности решити имало, што на саму ствар спада, и што треба тек у одбору да се расправља; да из свију ти разлога Мађари не би на то пристали, и да није саветно, бар овом стању ствари излазити пред сабор са оним, о чему можемо уверени бити, да успеха неће имати, и неповерење спрам нас пробудити може, но да у дотичним клубовима радимо, да они у одбор дођу које ми желимо. Предлагатељ је истина држао да наше поступање несме само према вероватности утиснеха, него и према томе удашено бити, како би по правди требало да буде, како би последници наши на идућим саборима увек имали, на што ће коначно народни жеља настављати донде, док боље увиђење Мађара, и згодније околности за нас не привољују на то, да ји у пуној мери испуне, — али је по првашњем закључењу подложио се већини, тим више, што се разлика само у формалности, и начину поступања састојала, а у самој ствари баш су се у тој седници присутни заступници начелно сложили. У тој седници буду већ назначени чланови за одбор народности избрани, и закључи се, да се исти Деаку на знање даду и у дотичним клубовима као србски чланови означе.

Романи у својој конференцији измену предлог, и то прво у том, што су искали, да разне народности с а р а з м е р н о (према броју народа) заступљене буду; друго изоставе тачку о том, како би се при избору поступало. Овим су ствар на две стране немогућном учинили, према Србима, јер по тој саразмерности на нас не би ни два члана дошла, (1. на 36. дакле на 40 чланова 1¹/₄.) а већ се знало, да и Мађари 4 Србина у одбор хоће; друго што се није назначило, којим би се путем до тог избора дошло, те баш кад ји сабор у начелу саразмерност примио, слободно тајно гласовање могло би то осујетити. Осим тога Романи су учинили погрешку, да су предали свој предлог, пре него што су Србима измену своју саопштили

и тек су у предсобљу Србе појединце позивали да подпишу, као због тога, што је ово мање, него што србски предлог тражи, па има већег изгледа за успех. Међутим то према срб. предлогу није било штото мање, него сасвим што другчије — начело друго, и то тако, које за србске рђаве последице има, почем би они у нумеричној саразмерности изчезавали. Начело је народности равноправност, т. ј. где је у свију народа у питању о народности једнак глас, бројао који народ по милиона, или 2, или 5 милиона. И романски је предлог одма у предсобљу на велики одпор код Мађара наишао — али управо само зато, што садржава у себи начело разликовања и групирања народности на политичном пољу, у крилу самог сабора, што по томе свима народностима карактер политичне народности даје, који карактер по мађ. науци и пракци само једној народности, једном племену и имену мађарском припада. Ко дакле хоће да се према томе одбору бори, ваља да изађе са правим начелом, коме је надпис „in hoc signo vinces“ (под овим ћеш знаком победити) а то је начело равноправности а не с карикатуром тога начела, као што је саразмерност, која је као начело Мађарима у истој мери супротна, а народима мањег броја у изведењу шкодљива.

Мађари су још тај дан — 6. априла — кад је још предлог на стол куће стављен, Романи у предсобљу сабора живо одговарали и наговарали, да предлог натраг узму, и да ће они и без тога у одбор довољно чланова од други народности, и то 24 спрам 16 Мађара узети — гроф Андраши, Иванка Ипре, Њари, Бошиш и други радили су око тога. Романи држаше по подне конференцију. Два иначе у политичним начелима противуположена члана: Гожду и Мању саветоваше да ако ће ствар до дискусије доводити, да се са начелом срб. предлога на среду изиђе, које ће код неколицина Србаља подпоре наћи, иначе да се не изолирају; по већина Романа остаде при пређ. закључењу. Срби су сутра дан у очу дана дебате коферирали, како да се према предлогу Романа владају. Ником није мило било, да изиђе, да се Срби и Романи у том питању не слажу, и само из тога погледа омилчавање се неки, да се ром. предлог подпомогне, али ипак дођу Срби до тог увиђења, да је начело Романа у свом основу погрешно, у последицама за нас неправично, и да би нам подпомагање све оне неприлике због који са својим начелом не изиђосмо на среду, навукло, и то са нашом штетом, коју корист привидне солидарности не би накнадило. Но да не би ни Мађари ни други свет мислио, да нас у том поступку побуђења и разлози Словака не руководе, закључено је, да неколицина Србаља том приликом говоре, и наша побуђења, и наше разлоге, зашто предлог бранити неможемо, изложе. Како су Срби, који су говорили, осим г. Милутиновића, који је србске конференције, оставио, том задатку одговорили, показују беседице, које су том приликом говорили, и тиме долазимо на саму седницу.

II.

На дневном реду беше извештај одбора дванаесторице и уз њега два предлога и то први од Иг. Добоцког у обзиру регулесања Тисе, а други предлог од романских посланика, који овако гласи:

„Узевши у обзир, да је кућа у својој адреси изрекла, да ће при стварању закона, који се народности тичу, држати се начела правде и братинства;

узевши у обзир, да су народности, као тако исто бити и равноправни фактори, позване да сасвим подједнако суредују при решењу тога важнога питања;

предлажемо:

да се одбор, који ће се рад ствари народности изаслати — према важности те ствари — образује са потребним обзиром на народности земаљске и у саразмерности са њиховим бројем. У Пешти 6. априла 1866. Жиг. Поповић, Флоран Варга, П. Михаљи, Ант. Мочоњи, Алекс. Мочоњи, В. Бабеш, Јос. Ходошију, Аврелије Мању, Јов. Фаур, Жиг. Цаш, А. Роману.“

Кад се од предлог прочита рече Фр. Деак: Пошт. дом оће законом да реши питања о народностима а пре свега оће да изашље одбор из своје средине, који ће начинити законски предлог. Ово није посебна ствар једне народности, него заступамо сваки од нас целу земљу (тако је!) Устав није поједини народности правело право заступништва, него грађанима земаљским, који су сви грађани те једне домовине, сви чланови тога једног политичног народа (Одобравање). Кад се дакле саветујемо о питању народности, није то задатак да народности међу собом уговарају као противне странке, које једна према другој стоје, него да се паште да као заступници земаљски у корист земљи уредбе учине; и у томе уобзир имамо сви исту дужност, сви ваља једне исте обзире пред очима да имамо; обзире правде, правичности, братинства и общег добра земаљског (Живо одобравање). Ови ће нас назови руководити и од сада. Али сада да остане неповерење слобода избора, и неможе се везати поверење овога дома. Предвидити се даде, да ће кућа у сопственом интересу и баш по томе више таквих чланови избрати, који као чланови разних народности, најбоље познају оне разне интересе, који заслужују да се при израђивању зак. предлога у обзир узму, но колико их се од једне или друге народности избрати то се у напред не да одредити (Тако је!) Показаће се касније, да се не ваља у томе, да кућу при тим изборима нити ће непријатељско осећање нити једностраност руководити; но да се слобода избора већ у напред тим начиним ограничи, то нити држим да је умесно, ни слободно, зато дакле предлог не усвајам (Живо одобрење).

Ходошију: Ја држим да је ствар народности најважније, најпрешније питање; држим да је тако прешно, да ваља да га иетемо у један ред са решењем питања о заједничким по-

словима, шта више, кад би могло бити, да га пре тога питања решимо. Као што је при одредењу зајед. послова једна од најглавнијих цели да се изравнамо са круном, тако је исто цели решења тога питања о народности то, да се народности међу собом изравнају; као што је једно тако је и друго нужно, како у обзиру круне, тако и у обзиру домовине и народности у њој. Ја држим да се доведе, док питање о народностима не буде основано на общем задовољењу народности земаљских, да дотле общте умирење тешко — врло тешко да ће могуће бити. Све дотле, госп., док језик једнога народа има законито првенство, употребљење језика осталих народности пак никаквим, баш никаквим законом осигурано није, дотле неможе общтер умирења ни спокојства бити; а за тим треба јако ниш. Осећање народности све се већа развија, то је приознато већ у првој адреси. У нас је Романа то осећање толико исто старо као и ми; шта више превазилази и оно доба још, где се о нама казало да: „Non tampro vitae, quam pro linguae incolunitate — certasse videbantur.“ (Чинило се, као да се не бореше толико за живот, колико за језик).“

Говорник затим напомиње шта се 1848. г. и 1861. г. чинило у питању о народностима, и како се увек решење закаснило, држи пак да ће овоме сабору бити времена, да питање о народностима реши. Па онда продужује: „Но, госп. решимо га сви заједно, све странке, којих се та ствар тиче: а странке којих се та ствар тиче, то су све народности, није дакле само једна народност, него све заједно; радимо дакле сви заједно на операту, који се народности тиче — сви заједно као једнако интересовани фактори. Ја неснатрам народности као допуњавајуће делове политичнога народа, него ја их сматрам као допуњавајуће делове ове земље, и са тога гледишта знам, да је то земља свију нас, добро знам, да се сви толико исто заузимамо око њеног одржања, око њево слободе. Но верујте госп., кад се обазремо, ја сматрам садашње раздереано и неуредно стање ове земље — да тако кажем — као развалину, али развалину коју има добар сталан и чврст темељ. На томе законитом темељу сазидајмо нову домовину, у којој ће сви места имати, не један изнад другог, него један поред другог; умиримо се сами међу собом, умиримо народности, дајмо сваком своје: па ће бити домовина једно срце, једна душа: биће домовина заједничка. Ја сам дакле за предлог, по коме желим да се у достојан обзир узму народности.“

Вил. Тот говори за мњење одборско.

Вил. Бабеш: „Ја ћу се ограничити на предмет, који је на дневном реду. Јасна је цели нашега предлога та, да у одбору за питање о народностима будемо како ваља заступљени, а не да се игнориремо. А то је зато, што смо искусили да су нас више пута игнорисали на таквим местима, у таквим одборима, који се деле земље тичу. Држим да нема никог у овоме дому, који би нам народну екзистенцију одрицао, ако пак постојимо као народ и то се у овој домовини призна, да без нас Угарска неби била оно што је сада, а то је целокупна Угарска, ако дакле сачињавамо факторе у земљи, онда смејмо тврдити, да при ма каквом саветовању о стварима земаљским, ако оће пошт. дом, да буде верни израз земаљски, морамо ми ту бити, и ваља да буде ту наш израз, а то су наши заступници. Ако тога нема, онда ја са своје стране кажем, да народности могу рећи, да се збивају саветовања о њима а без њих...“

Говорник вели, да се Романи морају при решењу питања о народностима у обзир узети, и зато је он са друговима тај предлог поднео, нису пак хтели тиме поверење изазвати. Кућа је изјавила да се она при изборима нема само освртати на поверење према појединим особама, него и на њихове способности; па кад је кућа Романи и бирала у комисије, то не бежу баш најбољи и највернији Романи (Негодовање). Говорник се позива на то да су и Мађари по кадкад поједина лица од њихове народности, која су поверење појединих округа на и самог Нег. Велич. уживала за хрђаве Мађаре држали; тако је исто дакле и у Романа. Романски заступници поштују оне Мађаре, који поверење свога народа уживају, али ишту тако исто, да и Мађари то према Романима чине, и то је смисао поднесеног дометног предлога.

Жедењ и се вада, да већина Романа није мњења Бабешовог. Каже да су они готови испунити праведну жељу разборитих људи, који оће своје језику да задобију достојну улогу у управи и у школи, и желе законите гаранције за развитак свога језика, али то искове предлагалаца, да сред заступника свију земаља угарских особена народна странка изборе предаже, то не спада међу поменуте праведне жеље. Сабор није заступништво једне народности, него заступништво свију становника свакога стадежа и језика па и сами предлагачи седе ту као заступници Угарске и целог угарског народа. Држи да они, који су подписали тај предлог хрђаво свађају свој положај као депутирци, пошто они наступају искључиво као Романи, док су прво Мађари, па онда Романи. Иште да предлагачи предлог натраг повуку, јер се могу народна права осигурати само у слози, никако пак у неслози.

Бошиш каже, ако је питање народности рана, то се може само међутим поверењем излечити; он пита, јели понашање заступника Бабеша у стању, поверење утврдити? Сабор оће народности да задовољи, али то ваља мирно дочекати; дотични предлог не да се извести.

Ал. Николић зато је баш против предлога, што он жели да се питање народности реши са гледишта правичности и истине. Држи да овај корак може породити огорченост и раздраженост, а најпосле неби се с њиме ни цели постигла, јер свакојако решава ствар већина саборска. Завршује: „Цела земља жели да се питање народности реши. Ја држим, да кућа са наименовањем комисије за ту ствар није мислила забуне изазвати, него јој је била намера да се што пре то питање реши. Имајмо дакле поверења у такви поједини заступници и будимо уверени, да ће се у таквом размерку и такви чланови избрати, који одговарају правичним и праведним жељама појединих народа и који ће то питање према общтој жељи решити. (Одобравање).“

Рагаљи не поња то неспокојство, које је тај предлог изазвао. Није решење питања о народностима први задатак сабора, него повратак уставности, и баш то, што су скоро све сами чиновници из времена Шмерлингових и Бахових тај предлог потписали, то би баш могло кога навести да посумња, да потписани заступници оће у интересу неких бочних кругова пресију да чине (Ходошију упада: није истина, огруђујем се!).

Кубица изјашњава, да је и он дужан, заступати интересе народности, но само у толико, у колико нису у противности са интересима отачбине. Избор је ствар поверења, и ово не трип насиља, но у колико он мњење куће познаје, не боп се за изборе. Ако пак при изборима треба народност у обзир узети, морало би се најпре решити, да ли да се народност посланика, или изборног среса у обзир узме. И говорник позиваје добре и рђаве Мађаре, Романи и Србе; у рђаве број пак он само оне, коо су из питања народности питање за свој деп начинили. Не-

престано понављати захтевања неће унапредити решење питања народности; с тог становишта је он зато, да се предлог одбаци.

Ујфаљуши глас у томе истом смислу и каже, нека се не меће свуда у први ред питање о народностима, јер би се могао и други какав интерес, као веројатност појавити, што неби запело допринело томе, да се положај олакша.

Говори од срца жали, што је тај по себи невин предлог толику раздраженост изазвао, што можда неби било, да нико није за њега говорио. Ту се обистинило, да су невини пријатељи најопаснији непријатељи. Он се не слаже са мотивовањем предлога, што неки предговорници разложине, јави прима ону теорију о хрватим Романима. Изјављује, да је он тако исто добар Роман, као ма који други, ал је уједно тако исто патриотичан син Угарске, као ма који Мађар. Говорник признаје, да он што су предлог подписао, другим путем иду, него он; али он држи свој пут за прави; он га неће оставити, а нада се и Богу се моли, да једном и подписаоци предлога па његов пут пређу. Напоследку позива заст. Бабеша, да именује хрватске Романа, што су у сабору.

Бабеш изјављује, да он не броји Говду међу хрватске, него међу добре Романа; имена пак казивати, то није парламентарни обичај, те зато држи да није обавеза уиштити, што Говду иште.

Борлеа говори за предлог, и позива се на свој још 22. марта учињени предлог, да се узму у обзир народности при изборима у комисије. Још тај исти дан изабраше се три комисије и пиједам Роман пије у њих изабран. У питању о народностима ту је тај обзир тим нужнији, што само заступници немађарских народности знају, где их боли. Каже да га је немилу дирнуло сумњачење са Бахизмом и Шмерлингианизмом, те вели да се тим начином нико неће обрлатити, и вели да таква сумњачења никад неће Романа уздржати, да свуда и сваком приликом своје бране.

Сентираљи упућује на оно, где је кућа у својој првој адреси свечано изјавила, да ће према народностима влада се по начелима братиштва, и зато баш данашњи нападаји од стране Романа немају повода; вели, да се питање неће решити путем мајорисања, него путем међусобног споразумљења. Тај предлог романски, морао би кад би се по начелу своје усвојио, најпосле довести земљу до раскомадања.

Мању жали, што је дебата прешла на поље питања о народностима; он је предлог подписао, али не из оних узрока, што су другови му навели, него због тога, што жели, да се и у питању народности узме стручно знање у обзир; са тога се гледишта предлог може примити.

Лад. Тиса и Ире Иванка говоре против предлога. (Обширније изводе из њових говора у наредном броју).

Милетић: Пошт. доме! Ја се зато не слажем са предлогом романским, што није довољан; а зато није довољан, што начело питања о народностима није пропорција, него равноправност. Ја би ћутао био, да нису неки посланици, који се међу заступничке народности броје, да нису они таква начела развили, с којима се ја не слажем, те сам дакле принуђен своје миљење сада казати, да се неби рекло: qui tacet consentire videtur (ко ћути, чини се да пристаје). То сам своје миљење као предлог мислио поднети, а зашто то нисам учинио, казаћу после. По моме би миљењу било право, да 1. у комисији за питање народности поједини народи угарски као: Мађари, Словаци, Романи, Срби и Русини сасвим једнако заступљени буду; а 2. да при избору поједине народности као засебна одељења учествују, те да свако то одељење свој контингент (број чланова) међу собом изберу и целога сабору предложу. Јер се питање о народностима у Угарској састоји у питању о одношају међу појединим народностима и о положају појединих народности према држави. Народности су такве уставне чести политичне целине, које међу собом не стоје у одношају субнег координације. По томе дакле ваља са народностима по њовим правима, која им истичу из народне индивидуалности и по оном основном начелу поступати, које не признаје мајорисање, него компромис (на миру, изравнање) међу равноправним народностима. Јер ако ће тај компромис да задовољи, онда мора само из такве комисије произићи; у којој су поједине народности у једнаком броју заступљене и таквим заступницима заступљене, који народе, њиве потребе и изискивања познају и у срцу носе. Само онда пак моћи ћемо казати, да су народности у тој комисији заступљене, кад заступници народности чланове комисије изабери или бар назначе. То је моје миљење, које због тога нисам као предлог поднео, што већина Срба то није држала за целесходно и уредно (опортун) и што у нади живи, да ће сабор у томе питању, које је међу најважнијима, и без закључка поступати по начелима правде и братиштва; у тој нади и ја не гласам за поднесени предлог.

(Продужиће се.)

ГОВОР ВЛАДИКЕ ШТРОСМАЈЕРА

држав у конференцији угарско-хрватске депутације 9. априла.

Господо!

Имам част представити вам хрватску депутацију, која је од нашега сабора добила налог, да између троједне краљевине (Далмације, Хрватске и Славоније) и Угарске, између хрватског и славног витешког народа угарског, у интересу једног и другог слогу и свестрано споразумљење успостави и утврди. Верујте нам, господо, да ми сви дубоко у срцу осећамо велику важност задатака, које имамо да решимо, и да потпуно схватамо одговорност, коју смо узели на се пред Бо-

гом и пред својим народом. И ми ћемо гледати, да нам свака наша реч, сваки наш корак и поступак буде у свој збиљи удешен према том узвишеном задатку нашег и према великој одговорности нашој, да би се потпуно постигло оно, што живо желе оба народа, а то је света цел слоге, пријатељства и споразумљења. Примите, господо, од нас свију израз дубоког поштовања и пунога поверења к вама. Ми јако поштујемо ону храброст, с којом угарски народ свагда брђаше и још и дан данашњи брани основе свога државног живота, ми веома ценимо ону љубав и оданост к законитој и уставној слободи, за коју се угарски народ свагда сазузимао, па се и данас тако примерно заузима. Ми се од срца радујемо многобројним условима државног и просветног живота, које у Пешти, срцу од Угарске, тако обилато налазимо, и што нам живо сведочи о плодотворности племенитог тежења и труда угарског народа. Ми то све јако поштујемо у угарског народа, јер и ми се сами живо заузимамо за закон знајући да је у држави једној само оно стално и корисно, што на тврди основима закона и законитости почива, а остало све није трајашно нити корисно. Господо моја! И нама је драга уставна слобода, јер она је била свагда наша верна друга и наш бранич у јавном животу, те нам је тако рећи прешла у крв и у кости. И ми, Господо моја, према нас нема баш много и ма да наш народ има још и с другим невољама да се бори, и ми тражимо свом енергијом своје воље и трудимо се колико је могуће да удесимо услове за бољи државни и духовно-наравствени живот, како бисмо дорасли, да можемо срећно решити онај узвишени задатак, који нам је пронао божији уделно.

Имам још, господо моја, по души да изјавим, да је та околност, што је горња и доња кућа угарског сабора ваше одличне личности изабрала, у хрватског народа нове симпатије изазвала. Баш тим избором посведочила је Угарска, колико уважава дело узajemног споразумљења. Тим избором утврђено је у Хрватској надање, да ће свето дело слоге, љубави и споразумљења наћи поуздано јемство благослова и успеха у вашој мудрости, учености и вољности.

Писмено, које имам част положити овде на сто, јест наше кредитивно писмено, из кога се може видети, ко смо ми и шта имамо посла међу вама. Остаје још, да ја себе сама, а тако исто и своје поштоване чланове, као посланике хрватске, вашој правичности, а како смо будући усред Угарске уједно и гостиваши, као госте ваше вашој одличној доброј вољи и нашем пријатељству препоручим.

На крају још једну реч. Како сам ја, коме част допаде, да међу вам реч водим, уједно и свештеник, нека ми је престо одмах с почетка дело наше препоручити ономе, који по нарави својој и по битности својој благосиља све намере и сва тежења, којима се на то иде, да се међу људима успостави и утврди љубав и слога. Бог нека благослови дела наша! Живео угарски народ! Дај Боже, да буде навек слога и споразумљење међу хрватским и угарским народом.

ДОПИСИ.

□ У Београду 3. апр. Чланци у „Заст.“ о реформама у Србији обратилише општу пажњу на се, и гледао сам моим очима и мојим ушима слушао, како се видеше, што још има кога на свету, и то у србскоме свету, да је другог миљења, и да ту ствар другачије сматра него наша штампа.

Видовдан се је већ врло увређен нашао, што сте пређашњу владу споминивали, но свакако би лепо било, да је бар дочекао докле сви чланци о реформама изиђу, па онда нек их критикује, колико му драго; јер се надам, да ће читаоци знати пресудити на чијој је страни истина.

Незнам да ли сте чули да ће у Сарајеву почети излазити недељни политички лист под уређењем г. Сопрона. Тај ће господин да издаје за награду од хиљаду дуката (за три године) један лист под насловом „Босански вјесник“ пола на турском а пола на србском језику; ја вам зато кажем најпре за турско, јер ће таку фарбу и лист имати.

Тамо има за помоћника некаква Глогића, који је ови дана са Сопроном отишао. Штампа је турска и дошла је већ из Цариграда, у њој ће се штампати све школске и друге књиге, што ће за босанску децу и друге читаоце бити препоручена, како честити Осман-паша и његов у томе помоћник Рашид-ефенди нареде и преиначити даду; наравно да ће се србска повесница оскатити, а турска у својој сјајности показати, особито онаке епохе, као „Бој на Косову и јунаштво Милоша Обилића“, па онда устанци: Кочини, и Карађорђеви и Милошево продужење рата за ослобођење па и друге знамените епохе у нашој повесници причаће се површно и како је „по Турке боље“ —

Чујем, да ће наш г. Бая, што онаке чланке пуне политичке зрелости и родољубља пише, бити први

сурадник и дописник тога „Босанског вјесника“. Кад се сетим како тај господин уме лепе песме певати у славу султанову, онда сам пун наде да ће његова помоћ бити од велике користи за Турску, а можда ћемо бити тако срећни, те ће се наше песничтво обогатити још са неколико лепих химни у славу султанову и честитог Осман-паше, ја ли Рашид-бега јер је његова даровитост у том опште позната.

Још нешто: Другог дана васкрса имали смо ту дивну срећу да будемо сведоци једног „позоришно-крушења“. Који су досад посећивали позориште, од сад га више посећивати неће, а да ће усљед тога бити празне клупе, то се од себе разуму, пак ћемо тим путем опет без позоришта остати. Но пита ће когод зашто се позориште срушило? Ево зашто: што су пређашњи глумци сами од своје спротиње подигли неку бипу (јер је стару бипу с ложама заједно одбор продао лиценци „на корист касе народног позоришног фонда“) од труде јапије која је одма при свом рођењу носила у себи клину пропасти, и што је баш код представе пала, то је узрок што нису глумци ходали, но онако по србски мало жешће по њој ходили а тиме мал нису гроб свој направили.

Из Сентомаша 8. апр. Од како се ваша „Застава“ разви, још невидо одовд на њој ништа написано, по чему се може мислити да ништа немамо одовд на „Заставу“ прибељжити; но то није тако. Разтужени, које вашим разлагањем о нашем политичком одношењу према браћи Мађарима и Хрватима, и њиховом понашању према нама, које извесћивањем ваши дописника из оба србска дистрикта и поједини наши обштине, о злеудом стању и газдовању у овима, нехтедосмо ништа нашем читајућем свету одовд јављати, што би му јад само повинило, јер доброго и веселого гласа одовд чути неможете. Између многи ствари и послова наши обштински частника, које би на јавност требало изпети, да се мало проветре, имамо данас једну замашну повину да вам јавимо, која дубоко засеца у автономни делокруг ове обштине а то је: Она намира овдашњи Србаља и Мађара, у којој Срби 46 хиљ. фор. а. в. на своју страну добише, и коју жуп. власт одобри, и с којим новцем хтеде наша обшт. економску школу подићи ил повисити основне школе на четир разреда данас је од намештничтва сасвим уништена. Ми незнамо на кога да се тужимо? Ил на високу власт, која у овој намери опажа неке сепаратистичне тежње, ил на наше частнике, који се ова ствар тицала, што слабо аташе да се ствар ова што пре у ред доведе, јер није пала четир године има томе како се ова ствар потеже. Шта ће наша обшт. на ово рећи ми незнамо, али да равнодушна остати неће то се да мислити. Неки се гласови већ појављују, који су да се поделу обштине. Срби који су у погледу земље седам пута јачи од Мађара неће да снесу њиве терете. Ово би још најбоље било, али оћел то поделење нама што користити, и оћел власт одобрити? Ми мислимо да власт мора одобрити већ и због тога што би се тим начином само избегао вечити раздор између Срба и Мађара. Шта ће наша обштине учинити у овом погледу то ћу вам већ у своје време јавити.

□ У Карловци 10. апр. Овдашњи је грчко оријентални патријарх издао прије годину дана налог да се само немачки, а особито у вишој гимназији предаје које можете тек помислити — шта би се морало представити од наше деце т. ј. да она у гимназију са подпуним знањем немачкога језика као какво културтрегерче из Хесенкасла дође пак онда да предавања може разумети, те ти тако најгоре по делу, јер заиста би много боље научило дете и немачки језик, кад му се предаје и разјашњава матерним језиком кога разуме.

Чудно нам је правдање Вршачког г. епископа, јер неуместно а зашто, ево:

Блажене памети министар Тун као вешт човек имађаше обичај исто као што то сада учинише Мађари, за ово и за оно миљење од наших епископа од свакога посебце искати, а ови наравно да неби што својој лојалности шкодили пожурише се и даваше, а ова миљења беху обично разнолика и једна другом противна и тим даваше уплива Туну у наше црквено просветне послове, и задаваше невоље нашем старом патријарху Јосифу, те овај видећи куда се смера, изда један циркулар 1857/8 године на све епископе где их позива, да се у таким приликама сами неизјашњавају, већ да своје миљење подносећи њему доставе, где ће се ако буде нужно и други за савет упитати, и што буде корисно и добро закључити и одговорити; а ови ће одговори с тим једнообразнији и важнији бити. Овај циркулар мора и господи епископима познат бити; несумњамо, само их питамо: зар се тако заклетва држи коју јавно као епископи учинише, и зар неби боље било да су се по циркулару патријарховом држали и грчко оријенталном патријарху своја

мишенија поднели; или ваљда у њих није више адет један другог слушати?

И овамо је још пре доласка патријарха тако један мађарски допис с тим реченим питањем на патријаршију дошао, и ad acta остао.

Ових дана нам је дошао г. Војновић протосинђел у патријаршију; ако усхте, има поља може завредити и цркви и народу те и наше поштовање заслужити које досад као „мирна калуђер“ ужива.

Можда ћете помислити да ми не разбирамо за саборске послове, те како јер се сећамо 1848. године, кад бан Јелачић издаде једну прокламацију велести: „српском и хрватском народу у троједној краљевини“ па даље велеше, да не треба да нас црква дели, јер смо Срби и Хрвати једне крви и племена, и т. д. сећамо се шта су за бана други баталион Варадинаца и Кикућани на Хишошу учинили, пак сада слушајући бенетање неких самозваних Великохрвата и држећи да народ тако не мисли, сажаљевамо их као и наше опште србско хрватске ствари, и што ће тим раздором трећи да се користи.

Овуда неки говоре да ће гр. ориј. патријарх протестовати против одрицања српскога имена као што је и српски патријарх Јосиф то чинио.

Г О В О Р

ТАВЕРНИКА бар. П А В Л А Ш Е Њ Е И Ј Е,

држак у горњој кући угар. сабора 6. априла 1866.

Висока магнатска табла! принуђен сам стрпљивост в. магнатске табле на неколико минута заузети; ја ћу се дотаћи само онога, што је најужније, да би ми говор могао бити што краћи.

Признајем, да сам силом ћутао, кад се у току ове дискусије понашање владиних људи са више страна почело оштро критикувати. Јер обузет осећањем оне солидарности, коју ја што се тиче понашања владиних људи не само пред високом магнатском таблом, него и пред лицем отаџбине пресудно признајем, желео сам више пута заузети се за одбрану оних, на које се напада, и посведочити по свом искуству, да они владини људи и саветници, које је постојећи Њег. Величанства изабрало, у уставном и патриотском мишљењу никоме у овој отаџбини неуступају (одобравање); посведочити, висока магнатска табла, да су они саветници, који око нашега највишега господара најближе стоје, за угарску ствар стекли пуно заслуга, које ће, ако Бог да, још ово колено припознати; посведочити пред високом магнатском таблом, да они владини људи имају да савладају много премного тешкоћа, којима основе треба тражити у околностима. Од једне тешкоће, то казујем са захвалношћу, ослободно нас је промирио божић: док су се т. ј. они, који су пре нас били, морали борити с немачарским саветницима, ми данас заједно и у дослуку с овим немачарским саветницима, који дослојно немачарску ствар процењују, можемо помишљати на резултате својега положаја и можемо се надати, да ћемо се с божићом помоћу и уз суделовање мађарског народа искобелати из ових садашњих заплета. (Живо одобравање.) А морао сам ипак ћутати, јер ме на то натериваше осећање, по коме ја, који сам поверењем Њег. Величанства на ово председничко место позван, нисам хтео свота председничког ауторитета при једном личном питању залагати. С друге опет стране била би ми и као председнику дужност напоменути једном в. члану, да је то истина у уставним земљама право, шта више, да је то каткад и дужност, поступање владино разглављивати и строго пресудити, али да је опет, по мом мишљењу, исто тако неуставно и неприкладно оној парламентарној претојности и оном парламентарном реду, којим се дебате високе магнатске табле за цело време, док су год трајале, одликоваху, кад се поступање владе ставља у супротност са намерама и вољом Њ. Величанства, кад се на владу износи беда, да она на зло употребљујући знаменитост Величанства хоће да се закони за осећено име владаочево. У уставној земљи, висока магнатска табла, владало се у њој парламентарно или не, разуме се само собом, да за сва дела, која се у име владе учине, узимају на се моралну одговорност људи, који по поверењу владаочевоу као саветници његови око њега стоје (тако је!) и ја држим, да су садашњи владини људи бар толико заслужили, да не треба на њх свалјивати сумњу, као да би се они хтели извући испод те одговорности.

У монархијској држави, био је њен устав колико му драго парламентаран чини влада своје манифестације — колико ја знам — свагда у име круне, и по томе је, по мом скромном мишљењу, неоснована тужба, да ова влада своје име Њ. Величанства зло употребљава, и да за њ заклања своју одговорност. По овде морао сам се опет побојати, да би можда лично нападути државни строгост председничкову испривао, и тога ради волео сам ћутати.

То је, висока магнатска табла, тешкоћа дуалистичких стања. Ја нећу ни сад бранити владе, само ћу у кратко разложити њена гледишта. Кад ко чита или чује, како се које где, а можда и по новинама, суди, могао би лако помислити, да су можда садашњи владини људи по својој ћуди самовољно устав обуставили. Ама познато је, да су садашњи владини људи само зато дошли на владу, што је Њег. Величанство желело, да успостави законито стање, и отуд је, висока магнатска табла, ова влада одмах предузела да озбиљно расуди о оном првом питању, може ли се успоставити законито стање или не може, па ако не може, који је пут најзгоднији, да нас из овог лавиринта што пре изведе?

Што се првог питања тиче, ја ћу се само на то позвати, да су се не само у свакој грани администрације, него и у свима односајима приватнога живота таква фактична стања развила, које се с гледишта законитости дотле уредити не могу, док се год закони нади не подуне; а то највећа мала ствар, висока магнатска табла, после толиких потреса, који су од 1848. год. амо претумули наши друштвени односаји; кад законодавство 17 година на миру почива, и кад свакидашњи појави и интереси трговачког и индустријског света, од земљоделских односаја почивајући, кад опште порезивање, обавезности на давање војника и у опште све оне гране администрације, које са свакидашњим животом, са свакидашњим и најнепосреднијим интересима народа

у свези стоје, — таква фактична стања створе, која истина нису законита у формалном или стварном погледу, али су за поједине управе тога, што су 17 година постојала, тако важна у приватном њиховом интересу, да се никако не могу са свим игнорирати.

Те примедбе тичу се наших унутрашњих ствари. Још је важније наше одношење према преколитавским областима. Ту најосмо такво јавно стање, које беше порицање угарског државног права. Тешкоћу тога стања отклонила је до душе мудрост Њег. Величанства, по ипак је, висока магнатска табла, 17-годишња — ја не могу порицати, претерано централистична — система развила пуно предмета заједничког интереса, за које је преко нужно, да се заједнички расправе на задовољство опште и да се узму под заједничку солидарну одбрану, јер то су предмети, који се не могу расправити махом, а не могу се ни пуштити да буде с њима што му драго, ако хоћемо, да се у преколитавским земљама тога ради не изроди највећа узрујаност. (Истина! Тако је!) Висока магнатска табла могла је приметити, како су се преколитавске земље дале биле у бригау, кад је септембарски манифест изашао. Да је још тим манифестом поред његових провизорних закључења, и утврђење и заједничко расправљање поменутих заједничких интереса и односаја обустављено, онда би се по оним неизмерно важним начелима, која и данас беше поменутих и по којима точкови државнога живота не би требало ни за један тренутак да се укоче, — онда би се у преколитавским земљама таква сумња изродила, и така би реакција изазвана била, да се због тога не би могла ствар ни решити. (Тако је!)

Ко би ми сад рекао, да би могао пресећи Гордијев чвор свију тешкоћа, ја бих се зачудно његовој храбрости и његовој јунашћу; и кад би му политика његова испала за руком, ја бих се поклонил његовој вештини; ја пак признајем, да у нас није било ни те храбрости ни те вештине; јер нас је руководило оно убеђење, да се у приватном животу може имање и живот, у политичном животу расположење и име једне особе на куцку метути, али опстанак наше отаџбине на коцку стављати, то је грех, отаџбину на коцку стављати, то није допуштено. (Живо, дуготрајно одобравање.) А о овоме, висока магнатска табла, немојте се давати никаквим обманам; ово нека и отаџбина добро узме на ум, да је т. ј. овде стало до тога, хоће ли и сад бити и даље. (Сензација.)

Па ту тешкоћу наишла је влада одмах при свом организовању, и саветовало се и претишљало врло озбиљно и темељно о томе, како ће се ударити мост преко тога стања, да бисмо могли за скору будућност приутовити земљиште за поље могућу законитост. Мађар је ту могао само један савет дати, и Њег. Величанство изволо је тај савет прихватити; а по том савету ваљало је сазвати угарски сабор, предложити му искрено и отворено све оне тешкоће, које потпуном успостављењу законитости на путу стоје, и понудити да помогне при отклањању тих тешкоћа, те да тако с владом напореда идући наипри оно, што се иште према расположењу, и да поравина пут, који води к стази законитости.

Кад би ме сад ко год запитао, је ли имала, или, има ли угарска влада неки програм? ја бих му одговорно с овим операцијонским планом, што га сад на брау руку нацртах, и казао бих му уз то своје убеђење, да се позред точно признатих тешкоћа уставнији и патриотичнији програм није нацртати могао. (Тако је.) Тог пута придржавала се влада, потпомагана очинским старењем и милостивим поверењем Њег. Величанства, непрекидно, и, ја то могу рећи а да не будем непристојан, до сад је не мало успеха учинила. (Заиста!)

Да би се угарски сабор могао сазвати, нужно је било, да се септембарским манифестом отклоне најпре оне тешкоће, које се супроте угарским неаустарелим правима. Тиме је влада најсјајније припознала праву — према садашњим приликама могућу — непрекидно. Септембарски манифест није изашао тога ради, да би се преколитавским областима скучила њихова уставна права, њихова слобода или уживање тога обојега.

Главни разлог због кога је влада издала септембарски манифест, јест то, да се, почев је уставним стањем преколитавских области са свим поречено државно право угарско, најпре отклони т а запрета, и да се у прагматичкој санкцији доложи излазна точка и заједничка правна основа. Други корак може се наћи у интегровању угарског сабора. Ја високој магнатској табли не ћу да ласкам с претераним надањем; у том погледу не могу се жеље народу потпуно намирити. Још није свршено сједињење с Ердељом, још није свршено поравнање с Хрватском, то ће се све посрививати по мом мишљењу истом онда, кад се сабор поравна са Њег. Величанством, и кад обе посестриже земље у заједничкој главној ствари осигурање својих интереса налазиле буду. Но толико смо постигли, да браћу своју Ердељце можемо поздравити у својој средини, а што се тиче Хрватске, и ту нам је близу да се испуни наша жеља, по којој смо ради, да се путем узајимних преговора територија круне светог Стевана у потпуној својој целокупности опет успостави. (Одобравање.) И почев моралом изаћи пред сабор са знањем, да још нема онога, што иште формална законитост, умиривасмо себе и своје уставно осећање тиме, што је законодавству народа не само што се тиче унутрашњих ствари његов уставан уплив независан и нескућен одржан, него је и што се тиче оних одношења, која се свде на заједничке послове државне, угарском сабору предано не само уставно његово суделовање, него и иницијатива, за знак, да је поверење у њ још веће постало.

Знајући то све, висока магнатска табла, признајем искрено, да ме је неко одушевљено чувство надања обузимало у онај мах, кад је сабор отворан, наиме како сам приметно, да је престолни говор, који је наш узвишени господар држао и у ком је показао правац и услове, који нас к законитости воде, — с поверљивом готовошћу примљен не само од сабора, него и од самог народа, с готовошћу, која је одјек оноег поверљивог одушевљења, које је од месеца маја у земљи овладала и које се мора узети као доста знаменити фактор при наступању нове ере.

Влада је добро знала, да престолном беседом још нису отклоњене све бриге земаљске, ни да се смирене све жеље народе; она је знала напред, да ће заступити земљски и висока магнатска табла те своје бриге у својим адресама поднети, и она их је мирно прихватила.

А сад ево ме на оном месту, где је на те адресе дошао највиши краљев. отпис. (Чујмо!) Ја опет кажем, висока магнатска табла, ја не устајем, да браним тај отпис, премада ћу и ја за њ узети један део одговорности на себе. Само ћу у кратко казати, да се у овој стадији саборских расправа влади учинила најбоља политика та, с пуном искреношћу изрећи пред лицем

земље и сабора тешкоће, које успостављању законитости на путу стоје (одобравање), и исказати надање, да ће сабор цети ову искреност и оне тешкоће подупирати наше жеље жеље и помагати нам, да буде што од онога, што смо наумили.

Кад проучимо летописе своје историје, баш и да не пожемо старих прилика, где је народ оружје дизао на свога владоца; кад погледамо само на последњу епоху свога уставног живота, налазимо извор честим повредима у томе, што буквени смисао наших закона није свагда био прикладан захтевањима фактичних стања, и што та стања нису била јасна тако, да их и народ и влада виде подједнако. (Тако је!) Влада је мислила, да је доста, ако се на фактичне односаје с нешто мало законитости прелазно обазре, а народ је сузбијајући те повреду гледао да сачува и одбрани своја права, и то је чинио легистичним сузбијањем, а не трајашином и искреним углађивањем наших отаџбених закона у фактичне односаје и интересе.

На како је и сад та прилика између народа и владе, да се узајимне спорузмеју, ја што се мене тиче ништа толико не желим, као да то поравнање у напредак не буде повод новим неспоразумљивањима, него да буде основан на узајимном задовољењу и искрености, како би од њега наступила така стања, у којима би и круна и народ, обоје подједнако, налазили трајашно јемство и подмирење својих права и интереса. (Одобравање.) Али да би то могло бити, прва је дужност влади, коју је она испунила и испуниће је, најпре све оне тешкоће отворено разложити, с којима су за владу закони од 1848. скопчани. Но — висока магнатска табла нека ми не замери — влада није држала, да ће разложити, који су у отпису наведени и који се многима можда мало опоричине, али су свакако из саме ствари погрешени, да ће ти разлози сабору бриге умножити.

На овом месту налазећи се ослободићу се, да високој магнатској табли још на нешто паху свратим. Милостиви дарски отпис или је зло схваћен, или је дао повод слутњи на зло, а та је слутња, ја могу поуздао рећи, неоснована. (Одобравање.) Чуо сам где се говори у овој дворани, а и из адресе провирује понеки пут брига поради тога, што је влада тим кр. отписом ударила назад, што је тиме жеље народа за независношћу и уставним животом обарајући наужила, да на н о в о уведе стару акастеријалну управну форму, о којој је народ уверен да се не може одржати. У потпуном уверењу и надању, да ме никоме не опривржи могу пред високом магнатском таблом с пуном пресудношћу изрећи, да те намере владе није имала, кад је отпис састављала, и да јој то ни дан данашњи није ни на крај памети. (Живео.)

И тако сам, висока магнатска табла, дошао од прилике до оне врсте, при којој бих могао завршити свој говор. (Чујмо!) А ако је просто да пред високом магнатском таблом и пред народом кажем свој добру рад савет и своје мишљење, онда би то овако било (Чујмо!) Њег. Величанство, влада, народ и овога заступник, сабор, желе подједнако, да се, колико је могуће, успоставе законита стања. (Бурно одобравање.) Али има нешто, висока магнатска табла, што томе на путу стоји, а то је, што се оба фактора морају задовољити, јер није могућу законитост у потпуној њеној чистој успоставити; ја не могу помислити, да може бити веће несреће, висока магнатска табла, него кад би се сад увела одговорна управна форма, а да се најпре потпуно не умири круна и да сабор не буде на чисто о делокругу, који оба фактора тој управној форми припознају. (Живо одобравање.) Таквом импровизацијом отворила би се широка врата неспоразумљивања и опасностима, и одговорност за то не би нико узео на се. (Одобравање.) И по томе ми ћемо само тако најпре доћи до законитих стања, ако будемо ревностно радили око заједничких послова, ако с лојалним осећањем пружимо руку владашу, који хоће да подмири праведне жеље народа чувајући територију и интересе свога пространог царства, и ако учинимо да законитост буде могућа. (Бурно одобравање.)

Висока магнатска табла! За владу могу само толико рећи, да она са свим мирно и с тврдом одлуком иде по стази, које се до сад придржавала, и да ће поједине тешкоће смело савлађујући посредовањем за оних земљашите тежити, које је посредством узајимног поравнања кадру земљу на стази законитости извести. Резултат зависи у многом којечему и од суделовања сабора. Нека је припознавање садашњих владиних људи како му драго, они ће ипак бити о томе уверени, да су пред угарским народом и његовим сабором свагда с најпотпунијом и најпресуднијом искреношћу и отвореношћу изрицали, јер су уверени, да су само она стања трајашна и да само она стања к спасоносном резултату воде, која почињају на сталним, мушким искреношћу припознати и с обе стране без скривених мисли припознати основама! (Живео.) С отим захваљујем високој магнатској табли за њену према мени показану стрпљивост. (Дуготрајно, громовито живео!)

ГРОФ АНТОН СИЧЕН

О ФЕБР. ПАТЕНТУ.

У седници горње куће угарског сабора, која је била 6. априла, отворила се била жестока дебата између грофа Емануила Андрашија и грофа Антона Сичена. Андрашија је пребацивао владиним људима, што нису народ опомињали, да буде на опрезу кад је издао фебруарски патенат, а сад, кад је тај патенат укинут, опомињу народ да буде на опрезу.

На то Сичен одговара Андрашији у главном овако:

Можда је до мене кривица, што гроф Андрашија по мојој прекјучерашњој беседи суди, да сам ја противник одговорног министарства. Ја сам само приметно, да сам ја противник парламентарне владе, парламентарне владе, која је виши степен, петенован излив одговорне владе. Ове две треба добро одвојити једну од друге, и онда је са свим могућу, да се један заузима за једну, а други за другу и обратно. — Што се тиче разлога фебруарском патенту, ја ћу, колико могу, радо одговорити племенитом грофу на његово питање, само ћу му најпре захвалити на нежности, којом се послужило, кад ме је упитао. Ја истина прелазим при том границе личној примедби, но почем моје тадашње расположење ипак може просути нешто светлости на оне догађаје, то ћу с допуштењем високе магнатске табле ствар сад одмах осветлити. (Чујмо, чујмо!)

О поступцима владе и о разлозима њеним, које има при том, не сме, по мом мишљењу нико говорити без допуштења Њ. Величанства. Ја сам баш тога ради умолио Њ. Величанство, нашега најидостивјег господара, да ми то допусти, и пошто сам добио допуштење, дужност ми је, да овде наведем разлоге, по којима се влада у оно доба управљала. (Чујмо, чујмо!)

Фебруарски устав, висока магнатска табла, није био производ самовоље, производ политичког безумља! У оно доба постојало је тело једно, које је имало право улетати се у државне послове, али га је ваљало преустројити, јер није било према тадашњим односима. Њ. Величанство изјавило је у октобру 1860, да од сад хоће да уређује највише послове државе заједно са својим народима. Да би то могло бити, нужно је било преустројство. Ако бисмо пак учинили, да то преустројство постане зависно од решења угарског питања, онда од целе ствари не би могло бити ништа. Ја сам држао, и Њ. Велич. изводело је најидостивје пристаје на то, да фебруарски устав према Угарској није свршена ствар, него се имао узети као предлог и предмет погодбе. Но ја остадох у министарском савету у мањини и морадох се приклонити на оно, што већина реши. А што онда још нисам одступио и што сам се ипак потписао на патенат, — то, висока магнатска табла, учиних само због тога, што би мојим нехотењем неизбежно наступила министарска криза, и што сам убеђен, да онај државник, који каткад не може сам на себе да заборави, заслужује да и потомство на њега заборави. (Одобравање.) Шта више, ја и то потврђујем да данас не би било толико заплета, да су они државници, који су ручним писмима управљали, даље погледали и еластичнији били.

Сваки, који је позван у јавни живот, може своје положење удешавати само у смислу закона, који постоје. Па и ја сам увек држао, да се фебр. патенат никад не може сложити с уставним животом угарским. Али сам држао да ми је као државнику дужност затискивати своје личне разлоге. — Ја не држим ни то, да ће фебруарски устав икада бити устав Угарске, али тврдо држим, и то је моје најдубље убеђење, да ми и орамо о проучити и обаврети се на могућност уставнога живота у наших суседних народа, и да нам је највиши задатак, да с тим један пут будемо на чисто. Што се тога тиче, не смејемо земље с ову и с ону страну Литаве одвајати једне од других; интереси и једних и других јесу солидарни. Па ни то не мислите ни по што, да ће земље с ону страну Литаве бити за довољне ма с чим. Као што ми не хтесмо и не ћемо да жртвујемо свога народног опстанка општим уставним обећањима, тако се ни друге земље неће подири самим уставним смислицама, ако животни услови монархији нису осигурани. Ми морамо искрено, јаштено и отворено тежити, да једнакост слободнога уставног живота за оба дела задобијемо и да тај уставни живот доведемо у дослук с опстанком монархије. (Дуготрајно одобравање.)

Стране земље.

ЦРНА ГОРА. „Алг. Цггу“ пишу из Котора: „У суседној Црној гори као да рачунају у европске замршаје, јер се са свом силом оружају. План им је тај, да први продру у Албанију те да одма освоје Ново село, које је управо Црној гори принадлежало, ал га је међународна комисија при регулацији граница Албанији придодала. Зато је албански Исмаил-паша одма војску граници примакао и брао даје Ново село утврдити. На северу пак мисле Црногорци на Никшић ударити, да ту стрателично важну тачку задобију. Али Турци пишу слепи, и учинили су мере на све стране, тако да рат ако га Црногорци држу сами без спољашње помоћи водили по Црногорце неће баш најбоље испасти.“ Тако вели тај дописник Аугебушког листа; наравно да он мора за истину својих вести одговорати.

СРБИЈА. Кнез од Србије Михаило М. Обреновић III. и краљ белгијски Леополдо II. добила су од фотograфа пештанског Шрекера сваки по један узорни примерак од албума академије мадарске.

РОМАНИЈА. Из Јаша се јавља ово: Ноћу између 3. и 4. априла погребени су сви жртвици, њих 70, а равњаних је остало 180, међу овима и митрополит, који је сад абачен, зато што је бургигао у народу да постане кајмакам. — Многи су позатворани и над овима се држи истрага. Страже тумарају по свим улицама и тако се подржава ред. Младога Лацеска заробили су војници, и сад лежи у крвничној апсани.

На место митрополитово изабран је владика од Романа, који је посведочио да пристаје на унију романску. — Намесништво је добило овај телеграм из Галаца: „Кнежеви прогласи и декрет бисше овде примљени с највећим ентузијазмом, и у онај мах, кад плебисцит би оглашен, навалише листом сви грађани да га потпишу. У вече дођоше к мени, да поздраве високу владу и Карла I. Свуда се чује свирка и усклик. Генерал Јован Ђука.

Говори се, да се и у другим варошима молдавским пешто кува. Зато су тамо свуда послани најбољи говорници, да при плебисциту наговарају народ на избор принца Карла Лудвика од Хохенцолерна.

РУСИЈА. Уредник „Московских Ведомости“, чувени Катков добио је од руске владе опомену. Он ту опомену неће да штапа у својим новинама, јер вели да није заслужио, него још напада на полицијну власт тако, да ће по свој прилици добити и другу опомену, и изјављује најпосле ово: почем у закову стоји, да уредник, који званично какво саопштење одмах не прентапа у свом листу, мора сваки дан за продуптање прештампана плаћати глобе 25 рубаља, то ће он док је новинар сваки дан плаћати глобе 25 рубаља, али опомене неће ни по што прештампати.

Најновије.

Беч, 13. апр. Званичне бечке новине доносе краљ. рескрипт управље бану, у коме се сабор трој.

краљ. на неизвесно време одгађа, јер ће по свој прилици преговори регниколарних депутација подуже времена заузети и што се већина од сабора троједне краљевине покренутих предмета тек онда може коначно решити, кад се преважно државоправно питање реши.

— Из Беча пишу „Политици“ под 11. апр.: Из врло поузданог извора дознајемо за узрок јучерашњег покрета на берзи. Говори се дакле, да је кнез Меттерних из Париза телеграфисао спољашњем министарству, да му је Наполеон казао, да Италију више не може да заузда. Услед тога се у бечком министарском савету закључиле припреме за обрачу у Италији.

— Из Јаша се под 11. апр. јавља: Избори заступника скупштинских, што су на јучерашњи дан расписани, не могуће се обдржати због слабог учешћа бирача. Рок за изборе је дакле продужен. Оба намесника вратили су се у Букурешт.

— Из Берлина пишу, да ситуација још не изгледа мирно, јер Бизмарк још непрестано тражи узрок, да може припреме наставити. Парламенат ће Пруска сазвати, рок му је већ утврђен, но Пруска на њему неће никаквих предлога чинити. Бизмарк држи да Аустрија због својих унутрашњих политичких и друштвених заплета не може расписати опште и непосредне изборе за немачки парламенат. Аустрија неће дати Прусској да ова силом приморава северне немачке државе на расписивање избора, и тај поступак Аустрије биће нов повод рату.

— Из Флоренца пишу, да се тамо Гарибалди неколико дана никогнито (непознат) задржавао, да је три пута био са краљем на договору, и да је последњи договор два сата трајао. Кажу, да су Гарибалдовици добила наредбу, да буду преправни.

— Из Букурешта телеграфишу: Овде се боје сваки дан, да ће немир букнути. Војска је на опрезу. Грађанска страна чува варошку кућу, и јавна места. Војска жели полковника Харашија за кнеза, који неће да се прими. Народ мисли да Братвана за кнеза извине, ако се принц Хохенцолернски не прими.

— Из наше крајне стиже нам глас: да се наши граничари крећу. Три баталиона Варадинаца и један баталион Шајкаша одлазе у Талијанску; баталион србско-бан. регимента и компанија Шајкаша у Темшивар, два баталиона исте регименте у Ердељ.

— Данашњи „Конституционел“ пише ово: Дела су оправдала поступање цареве што се тиче размирице између Аустрије и Пруске. Саме себи остављене, споразумеле су се Пруска и Аустрија у питању разоружања. Врло је сумњиво, да ли би ствар тако срећно испала и онда, кад би се друга која сила уплела.

„Франс“ јавља, да ће се скорим састати конференција за подунавске кнежевине.

— Мацини пише писмо „Унит. Ит.“, у ком пребацује својој партији, што свд чини запрехе влади и партији, која се за рат заузима, и саветује јој да се приближи умереној партији, ако се ова од иста решила за рат.

— За онога, што је пуцао на цара руског, стоји у најновијим извештајима, које имамо, да је био ђак, па се сад скита. Име му је Алекса Петров; он ни по што да ода своје родбине. У осталом цео је свет у неописаном весељу, што је крвничка рука омахнула те је цар срећно прошао.

— Из Милана од 6. априла пишу ово: „Овде се држи, да је рат неизбежан и да ће војска галијанска месеца маја прећи преко Минчија. Ђутање испосника на Капрери није без нике. Говори се, да му је влада понудила команду над војском; за сад пак држе се преговори између њега и владе.“

ЈАВНА КОРЕСПОНДЕНЦИЈА.

Ми смо се у бр. 17. „Заставе“ потужили, како нам се предплате не шиљу. Писмо г. Д. Ј.—ћа из Ст. Кањ. и друга показала су нам, да међу нама и предплатницима неспоразумења има. Највећи део предплатника предплатио је за прву четврт са 2 ф. 50 н. и по томе мисли, да им се квартал број од дана, кад је „Застава“ изилазити почела. Но то је погрешно. Администрација, бар са србском новинарском снагом не може се водити тако, да се квартали другичје броје, него што је уобичајено. То и код већи страни листова нема. За овај ма не може се така рачун правити и због тога, што смо у напред казали, да се прва окрњена четврт, т. ј. од почетка „Заставе“ до 1. апр. п. н. са 2 ф. рачуна, на којој смо рачун и прилоге давали. Ми смо у позиву на другу четврт казали, да они, који су за прву 2 ф. 50 послали, имају 50 н. добри, из чега следе, да су нам по 2 ф. имали за ову четврт послати. И ко не би хтео лист држати, изтекла би му предплата од 2 ф. 50 са данашњим листом. Зато и опет молимо за предплату, и то сународнике, који су на прву

четврт 2 ф. 50 послали, да накнадно још 2 ф. послати изволе.

Уредништво „Заставе“

ТРГОВИНА И ОБРТНОСТ.

Ј. К. Пешта, 13 априла. Житна пијаца. Цене су исте које су и прошле недеље биле, обртност пак слабија; јер они последњи гласови склонили су притежатеље, да своју робу на спекулацију даље задрже. Довози су слабији, и већ се осећа оскудина у оној врсти шенице, коју би наши млинари могли требати, продато је: 7500 ваг. 88—89 ф. 3.50 нов. готових новаца. 5000 ваг. 85—86 ф. 3.15 нов. на 3 месеца. Раж: 3500 ваг. 79—80 ф. 2.15 нов. 1500 ваг. 80—81 ф. 2.20 нов.

Зоб: од овде лежеће није ништа продато, нову 45—46 држе по ф. 1.40 новч.

Сисак 12. априла. Прошле недеље продато се на нашој пијаци око 95000 ваг. равне робе: цена се шеници, кукурузу и зоби нешто поправила: имали смо страни наручбина довози су мало слабији били; продато је:

Шенице: 30.000 ваг. 83. ф. 3.5, 84. ф. 3.10 ф. 3.20, 85. ф. 3.15 ф. 3.20, 86. ф. 3.30, 86—87 ф. 3.40 ф. 3.45, 87. ф. 3.50, 87—88 ф. 3.55, 88 ф. 3.60 новч.

Трифртаља 1800 ваг. ф. 2.70, ф. 2.75 новч.

Наполица 6800 ваг. ф. 2.45, ф. 2.50 новч.

Раж 1100 ваг. ф. 2.35 ф. 2.45 новч.

Кукуруз 22.200 ваг. ф. 1.87, 90, 92, 95 новч.

Јечам 12.300 ваг. 64 ф. 1.40 ф. 1.42, 67—68 ф. 1.65 ф. 1.68 70. ф. 1.70 новч.

Зоб 21.700 ваг. 43. ф. 1.15, 44—45 ф. 1.15 ф. 1.20 45—46 ф. 1.20 ф. 1.25, 47 ф. 1.24, 50 ф. 1.27 новч. већи део купно је ерар.

Време је ветровито са кином, вода у опадку, кирјаја за Карловац 14—16 новч. од вагана.

Панчево 11. априла. На нашој пијаци су ове цене: шеница ф. 2.80, трифртаља ф. 2.50, наполица ф. 2.20 н., зоб ф. 1., јечам ф. 1., кукуруз ф. 1.65. — Време је лепо, вода мало у опадању; довози на пијаци слабији.

Темшивар 12. априла. У шеници немадосмо велику обртност по у зоби и ражи била је сотим већа и боље је плаћано: шеница 87—88 ф. 2.60 ф. 2.70 новч. 85—86 ф. 2.40 ф. 2.50, 83—84 ф. 2.30; раж ф. 1.85 ф. 1.95; зоб ф. 1.90, ф. 2.10 пентанац. Зимска реиња стоји у најлепшем цвету и даје нам добру надежду на богату жетву.

Трст 12. апр. На нашој житној пијаци била је радња минуше недеље жива, јер смо имали са стране наручбина: Шеница нарочито тежа тражила се више, и получила је нешто и већу цену; кукуруз остаје при цени без златне обртности.

Јечам јефтиније је кућен, но није купован.

Зоб: готову робу куповали су спекуланти, на доцније време мање је закључено; продато се од свију артикула око 90.000 стара:

Шеница банатска 116—115 за Енглеску 5 ф. 30 нов.

Шеница банатска 116, 117—116, —118—117 за Италију ф. 5.49—5.60 н.

Шеница банатска 112—118 за потрошак ф. 5—5.75.

Кукуруз банатски ф. 3.50—3.55 н.

Зоб 64—62 за спекулацију октобарску ф. 2.40.

Зоб 70 фун. готова роба за Италију ф. 2.40—2.45 нов.

КУРС.

Дукат ф. 8.05.

Сребро ф. 105.—.

Стање Дунава 6' 3" преко 0 долази.

ОГЛАСИ.

ПО МИШЉЕЊУ

господин дворског саветника професора др. Балаше и приватног лекара господина др. Јосифа Рожалије нашло се да је

ПРВА РАКОШ-ПАЛОТСКА

минерална лековита вода

особито добра:

1) У болестима органа за варење. 2) У болестима органа за дисање, и превоза канала. 3) У затворима и отоку јетре и слезине, који отуд долази. 4) У хроничној запаљењу мокраћне бешике и материце. 5) У поремећеној потхрани и нестанку крви, који отуд долази. 6) У скрофулама, бледници, коштаку и шубелима.

Главно стовариште те минералне воде налази се у

ГОЛДИЈЕРА и ПРАГЕРА,

(9)2—10 Пешта, Dreikronengasse Nr. 6.

Те минералне воде има и у свима већим специјалним трговинама овде, свагда од скора наточене.

Отварање трговине.

Доле подписани узима част поштованој публици до знања ставити, да је своју нову од моде, галантерије и белог еспапа трговину у Н. Саду под знаком:

код „ЗЛАТНОГ ГРОЗДА“

отворио и у најбољој сорти учтиво препоручује најновији за свако време у години женски огртача, округли шешира, и плетени капа, особито добри цинела и рукавица; мушки, женски најсолидније шивени и везени кошуља, велики избор мушки шешира, шитова од сунда и вине, и свију галантеријских артикула и за кућу потребне стварице по само могуће јефтинију цену.

(7)2—3 М. Р. Стојковић.